

KUSTANTAMO
HELMIVIYO

LUKEMATTOMIA KIRJOJA 2

KAHDEN
TUULEN
VALISSÄ

MARGARET MITCHELL:
TUULEN VIEMÄÄ

JURI NUMMELIN

Kahden tulen välissä

Juri Nummelin

Kahden tulen välissä

Margaret Mitchell: Tuulen viemää

Kustantamo Helmivyö

Turku 2022

Kiitos Suomen arvostelijain liitolle,
jonka myöntämä apuraha mahdollisti esseen kirjoittamisen.
Kiitos kommentteista ja editointiavusta
Ville Hänniselle.

Kustantamo Helmivyö
Juri Nummelin: Kahden tulen välissä Lukemattomia
kirjoja 2
ISBN 978-952-7469-12-5
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

I

Käsittelen teoksessani *50 kirjaa – 50 elokuvaa* (2015) pitkään Margaret Mitchellin romaania *Tuulen viemää* (1936) sekä siitä vuonna 1939 tehtyä elokuvaa. Esitän romaanista asiantuntevalta vaikuttavan arvion ja punnitsen sen kaksijakoista naiskuva. Totean, että kirja on rasistinen ja muutenkin arveluttava puolustellessaan Etelän yhteiskuntajärjestystä. Mainitsen lisäksi, että romaanin lopetus on kekseliäs jättäessään tapahtumat auki, ilman turvallista sulkeumaa. Kirjoitan myös romaanin suosioista ja mainitsen, että Suomessa siitä on otettu yli kaksikymmentä painosta, vaikka yksiniteisenä se on yli tuhat sivua pitkä.

II

En ole kuitenkaan koskaan lukenut *Tuulen viemää*.

Toisin sanoen huijasin kirjoittaessani siitä. Annan ymmärtää, että tunnen romaanin hyvin ja että pystyn vertailemaan sitä kuuluisaan elokuvaan.

Pitäisikö minun pyytää lukijoilta (tai kustantajalta) anteeksi?

Yleensä ajatellaan, että jos kirjoittaa jostain taideteoksesta, se pitää itse kokea. Tämä pätee varsinkin elokuvaan. Filmihullu-lehdessä on periaate, jonka mukaan ei saa kirjoittaa elokuvista, joita ei ole itse nähnyt.

Tämä on aivan järkevä kriteeri, mutta tunnustan, että olen sitä muutaman kerran rikkonut.

Toisaalta elokuvakerho- ja muissa puffihommissa 1980- ja 1990-luvuilla

sai koko ajan tottua siihen, että kirjoittaa elokuvista, joita ei ole nähnyt. Piti hän niistä joka tapauksessa yleisölle jotain kertoa. Käytössä oli ehkä lyhyt juoniselostus ja ehkä joku yksittäinen arvostelu, mielessä oli ylipäättään joku mielikuva teoksesta.

Elokuvat on tietty helppo katsoa, varsinkin nykyään. Niitä on ylipäättään helposti saatavilla. Jos ei puhuta Bela Tarrin seitsemäntuntisesta *Satantangosta*, elokuvan kuin elokuvan katsoo parissa tunnissa. Pitkäänkään elokuvaan ei mene niin pitkään kuin kirjaan. *Tuulen viemää* -elokuvaan menee neljä tuntia, romaaniin useita viikkoja. Eräs bloggaaja kertoo, että häneltä kesti kaksi kuukautta lukea kirja.

Kukaan ei toisaalta valita, jos kirjallisuudenhistorian yleiskatsauksen kirjoittaja ei ole lukenut Fénelonin *Les aventures de Télémaque*, vaan tukeutuu siitä kirjoittaessaan lähteisiin. Ennen vanhaan kirjallisuudentutkijat lukivat tällaistaakin sujuvasti eivätkä niin piitanneet oman aikansa muotivirtauksista.

Toisaalta ehkä juuri tämän vuoksi kirjallisuudenhistorian yleiskatsauksia ei enää kirjoiteta. On liian piinaava tietoisuus siitä, että teokset pitäisi kaikki itse lukea.

Ja vielä alkukielellä. Muistan hyvin, kuinka pisteliäältä professori Pekka Tammi onnistui kuulostamaan, kun hän kysyi gradusuunnitelmaani (Luther, Descartes, Defoe, de Maistre) esitellessäni: “Luetko nämä kaikki alkukielellä?” Osaan käytännössä vain englantia.

Eikö ammattitaitoa ja näkemystä sitten muka pysty feikkaamaan? Joku voisi sanoa, että juuri tätähän toimittajat tekevät, kirjoittavat luotettavia jut-

tuja sen perusteella, mitä nopeasti pystyvät omaksumaan. Samalla tavalla itsekin omaksuin asioita Margaret Mitchellistä ja *Tuulen viemästä*, lähinnä lukemalla Helen Taylorin mainion *Tuulen viemät* -kirjan, joka käsittelee romanin ja elokuvan vastaanottoa ja niitä kulttuurisia diskursseja, joissa teokset on alun perin luotu.

Jokaisen ammattilukijan ja -kirjoittajan pitää pystyä sijoittamaan teos kontekstiin riippumatta siitä, onko hän sitä lukenut (tätähän käsittelee Pierre Bayardin mainio teos *Miten puhua kirjoista, joita ei ole lukenut*). *Tuulen viemää* ei ole virtausten ulkopuolella syntynyt muuttumaton kirjailijanerona, vaan sille on olemassa melko täsmällinen paikka kirjallisuuden ja muussa historiassa. Ehkä niistä voi sanoa jotain niin ettei koskaan kirjaa lue. (Bayardin luokittelussa *Tuulen viemää* olisi minulle EK eli "esille tullut kirja", josta olen muodostanut käsitykseni toisista lähteistä.)

III

Olisi kai tietysti mahdollista, että olisin lukenut kirjan joskus jo aiemmin. Olen lukenut koko ikäni, opin lukemaan neljävuotiaana ja olen lukenut niin *Tarun sormusten herrasta*, *Don Quijoten*, *Gulliverin matkat*, Larry McMurtyn *Lonesome Doven*, Jonathan Littellin *Hyväntahtoiset...* Eivät pitkät kirjat ole minulle mitenkään vieraita, vaikka yleensä mieluummin luen lyhyen kirjan ja siirryn seuraavaan. (Sivumennen sanoen kaikki omat proosateokseni ovat hyvin lyhyitä, lyhyimmät noin 10 000 sanan mittaisia.)

Mutta *Tuulen viemää*... ei ole koskaan tullut mieleenkään, että lukisin sen. Syyt ovat suurelta osin henkilöhistoriallisia.

Olen kasvanut ympäristössä, jossa amerikkalainen viihde ei ole ollut kovin korkeassa kurssissa. Perheeni on ollut vasemmistolainen, jonkun mielestä ääri vasemmistolainen, kun isäni tilasi Tiedonantajaa ja ilmeisesti jossain määrin laski itsensä taistolaiseksi. Hän oli tosin töissä enemmistöläisessä Satakunnan Työssä. Isä on aina pitänyt amerikkalaisista rikoselokuvista (vasemmistolainen älymystö on aina pitänyt amerikkalaisista rikoselokuvista), koska ne saattavat paljastaa kapitalismin mädännäisyyden ja rikosten leviämisen yhteiskunnan ylimmille tasoille. Mutta ei tällainen ajattelu koske historiallista romantiikkaa, jota *Tuulen viemää* keskeisesti on.

Miten voisikaan koskea? *Tuulen viemää* haikailee menetetyn Etelän kulttuurin ja sen mahdollistamien etuoikeuksien perään, ja järkyttävimmissä kohtauksissa se esittelee ylpäesti rasistisen ja väkivaltaisen Ku Klux Klanin perustamista. Mitä se voi vasemmistolaiselle kertoa siitä, kuinka väärin kaikki kapitalistisessa Yhdysvalloissa on?

Lisäksi kaveripiirissäni, joka koostui itseäni 5–10 vuotta vanhemmista älyköistä (yleensä miehistä), oli 1980- ja 1990-luvuilla aivan normaalia halveksia jotain tällaista. *Tuulen viemää* saattoi hyvin rinnastua johonkin Harlekiini-pokkariin, jossa nainen vain haaveilee, että tulisi mies ja ottaisi. Toki olin jo lukenut Peter von Baghin *Tuulen viemää* -hehkutuksen *Elämää suuremista elokuvista*, mutta ei auttanut. Filmatisoinnin näin ekaa kertaa vasta vuonna 1993, kun katselimme sitä tyttöystäväni kämppiksen huoneessa pienestä telkkarista. (Elonetin tietojen mukaan *Tuulen viemää* tuli silloin telk-

karista vasta toista kertaa, ensiesityksensä se oli saanut vuonna 1989, mikä tuntuu kauhean myöhäiseltä, mutta tällaista ennen vanhaan oli.)

Mutta jostain syystä elokuvat ovat aina vähän eri asia. Romanttisen elokuvan voi aina katsoa, mutta romaania, johon se perustuu – ei ikinä! Vastaavia tapauksia ovat vaikkapa George Stevensin *Jättiläinen* Edna Ferberin romaanista (sen olen kyllä lukenut!) tai Douglas Sirkkin *Lääkärin omatunto* Lloyd C. Douglasin romaanista, joka on suomennettu aika luotaantyyntävällä nimellä *Avaa ovesi kirkkauteen*. Tässä kohtaa filmihullut mieluusti puhuvat siitä, miten Douglas Sirk muuttaa Brechtiltä oppimillaan keinoilla lähdemateriaalin itse-reflektiiviseksi taideteokseksi.

Samanlaista ajattelua näkee toki monissa muissakin tapauksissa: historiallisista seikkailuelokuvista voi hyvin pitää Michael Curtizin *Kapteeni Bloodista*, mutta että lukisi Rafael Sabatinin romaanin? Ei tule mitään! (Vaikka tosiasiallisesti kirja on oikein hyvä.)

Robert Bresson: haastava taideohjaaja! Georges Bernanos: katolisen papin lässytyksiä! (Olen muuten lukenut *Maalaispapin päiväkirjan*, joskaan en muista siitä mitään.) Ja lukeeko kukaan muu kuin historiantutkija Thomas Dixonin *The Klansmania*, josta tuli Griffithin *Kansakunnan synty*?

Ehkä tässä on osittain kyse siitä, että varsinkin nykyaikana elokuva jyrää aina kirjan, johon se perustuu. Kukaan ei halua kuullakaan, jos jokin rakastettu elokuva perustuu johonkin kirjaan, vaan on mieluummin ajatteleminen asiaa. (Paradoksaalista onkin, että perinteisen sanonnan mukaan kirja on aina parempi kuin elokuva. Olen jo pitkään olettanut, että todella monista elokuvista vain ei tiedetä, että ne perustuvat kirjoihin.)

Mennäänpä kuitenkin vielä ajassa taaksepäin – tai aikaan itseensä. Mainitsin aiemmin 1980- ja 1990-luvut. Ne olivat oman henkilökohtaisen kasvuni vuosikymmeniä, aikaa jolloin opin olemaan älykkö ja luovimaan tieni taiteen ja kulttuurin maastossa. Olin kaikenlaista puuhaileva lukiolaisintellektuelli ja sittemmin lehtiin senttaileva ja runoja kirjoittava yliopistoälykkö.

Kirjailijaa siteeratakseni: “It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness.” Olin päässyt eroon alaja yläastetta riivanneista kiusaajistani ja minulla oli uudet kaverit. Puuhailin kaikenlaista, meininki oli välitöntä ja kannustavaa. Jostain syystä kaikista kaupungeista juuri Porissa sai tehdä mitä halusi.

Mutta tällä kaikella oli käänttöpuoli. Tai olisi sen pitänyt näkyä selvemmin, vaikka itse en sitä tajunnut. Vasta jälkeinpäin olen ymmärtänyt, että noina vuosikymmeninä näkyivät hyvin vahvasti itsekorosteinen rankkuuden ihanointi ja lempeiden tarinoiden hyljeksyntä. 1980-luvun Suomea leimasi Jouko Turkka fyysisine teatterikäsitksineen, romaanit olivat kyynisiä ja ihan-teettomia (Esa Sariola). Oli erikseen niin sanottu pahan koulukunta. 1980- ja 1990-luvulla taas puhuttiin erikseen transgressiivisestä kirjallisuudesta ja elokuvasta – käytännössä se tarkoitti tarinoita, joissa hakattiin, raiskattiin, viil-lettiin ja tapettiin. Ajan tunnetuimmat romaanit eivät ole mitään nössöilyä: *Fight Club*, *Trainspotting*, *American psyko*... Muistatko splatterpunkin? Silloin haluttiin kirjoittaa ja lukea tarinoita, joissa revitään sikiöt mahasta ja annetaan helvetinkoirien syötäväksi.

Naistekijöistä hyväksyttiin tässä ilmapiirissä lähinnä vain Virginie Despentesin kaltaiset rankistelijat, jotka olivat kovempia tyypejä kuin kovikset itse.

Margaret Mitchellin Tuulen viemää on jättimäisen menestynyt romaani, joka on samalla itsekin jättimäinen. Kirjan ja siitä tehdyn elokuvan vaikutus aikalaisiin oli mittaamaton. Vakavasti otettava kirjallisuudentutkija ei voi kirjoittaa teoksesta sitä lukematta.

Vai voiko? Juri Nummelin ottaa esseessään mittaa Mitchellin järkäleestä sitä lukematta ja pureutuu romaanin ja elokuvan konteksteihin. Käsitellyksi tulevat myös esseistin omat lukutottumukset, jotka asettuvat ristivalaistuksen kohteeksi.

Kahden tulen välissä jatkaa Helmivyön kirjallisuus-esseiden sarjaa. Sarjan ensimmäinen teos oli Ville Hännisen Täyteen mittaam, jossa kirjoittaja käsittelee Raoul Palmgrenia ja tämän laajaa Maksim Gorki -monografiaa.

ISBN 978-952-7469-12-5

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

Kannet: JT Lindroos | oivas.com